

KO E NGAHI FAKAMATALA MAHU'INGA FEKAU'AKI MO HO'O

Ma'u mo ha toe fakamatala fekau'aki mo ho'o ngaahi totonú mo e ngaahi fatongia 'i he ngāue'anga lolotonga ko ia 'a e tō 'a e kolonavailasi' 'i he coronavirus.fairwork.gov.au

'Oku 'i ai 'a e ngaahi totonu mo e ngaahi malu' 'i he ngāue'angá 'a e kau ngāue 'i 'Aositelēliá, 'i he:

<p>NGAAHI LAO KI HE NGĀUE TOTONÚ</p> <ul style="list-style-type: none"> ngaahi totonu ma'ulalo taha ki he kau ngāue kotoa kau ai 'a e National Employment Standards (Ngaahi Tu'unga Ngāue Fakafonua) 	<p>NGAAHI TU'UTU'UNI-FAKANGĀUÉ</p> <ul style="list-style-type: none"> okotu'u 'o e vahe ma'ulalo taha mo e ngaahi makatu'unga ki ha ngāue'anga pe ngāue kau ki ai 'a e tokolahi taha 'o e kau ngāue 'i 'Aositelēliá 	<p>NGAAHI FELOTOI FAKANGĀUE'ANGA</p> <ul style="list-style-type: none"> fokotu'u 'o e vahe ma'ulalo taha mo e ngaahi makatu'unga ki ha ngāue'anga pau alea'i pea tali 'i ha founga ngāue totonu 	<p>NGAAHI ALEPAU NGĀUÉ</p> <ul style="list-style-type: none"> 'oatu e ngaahi makatu'unga fakalahi ki ha taha ngāue fakafaituitui 'ikai lava ke holoki pe to'o 'a e ngaahi totonu ma'ulalo tahá
---	--	--	---

Kumi ho'o tu'utu'uni-fakangāuē 'i he www.fairwork.gov.au. Vakai'i pe 'oku 'i ai ha felotoi fakangāue'anga ho'o ngaue'angá 'i he www.fwc.gov.au/agreements

KAU NGĀUE KESUOLÓ

Kapau kō ha tokotaha ngāue kesuolo koe, 'oku fiema'u foki ke 'oatu kiāte koe 'a e Fakamatala'i 'o e Fakamatala ki he Ngāue Kesuoló 'i he taimi 'oku ke kamata ngāue ai'. 'Ahi ki he www.fairwork.gov.au/ceis ki ha fakamatala lahiange.

VAHÉ

Ko ho'o tu'unga vahe ma'ulalo tahá 'oku 'i ho'o tu'utu'uni-fakangāuē pe felotoi fakangāue'angá. Kapau 'oku 'ikai ke 'i ai ha tu'utu'uni-fakangāue pe felotoi 'i ho'o ngāuē, kuopau ke ke ma'u 'o 'oua toe si'iangē 'i he Tu'unga Vāhēnga Fakafonua Ma'ulalo Tahá. 'Oku 'ikai lava ke ke loto ke toe si'iangē ho'o vahé ai. Ko e tu'unga vahe ma'ulalo tahá 'oku fa'a fakalele'i fakata'u.

Kumi 'a e me'a 'oku totonu ke ke ma'u 'i he www.fairwork.gov.au/minimum-wages

<p>TU'UNGA VĀHENGĀ FAKAFONUA MA'ULALO TAHÁ MEI HE 'AHO 1 'O SIULAI 2021</p>	<p>\$20.33 ki he houa taimi-kakató pe konga-taimi'</p>	<p>\$25.41 ki he houa fakataimi' (casual)</p>	<p>Ngāue'aki 'emau ngaahi me'a-fika ta'etotongi' ke fika'i ho'o ngaahi totonu ki he vahé, mālōlō mo e ngaahi totonu he fakangata e ngāuē 'i he: www.fairwork.gov.au/pact</p>
--	---	--	--

Ko e tu'unga vahe 'eni ki he kakai lalahi ngāue 'oku 'ikai ha'anau tu'utu'uni-fakangāue pe felotoi-fakangāue'anga. 'E ala ngāue'aki ha tu'unga ma'ulalo ange ki he tamaiki', kau ako-ngāuē mo e kau ngāue 'oku ai hanau faingata'a'ia tisi'apiliti.

NGAAHI TU'UNGA NGĀUE FAKAFONUA

Ko e ngaahi tu'unga ma'ulalo taha 'eni ki he kau ngāue kotoa pē. 'E ala ngāue'aki 'a e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi faka'atā lahiange. 'E ala tukuatu 'e ho'o tu'utu'uni-ngāuē pe felotoi' ha ngaahi me'a lahiange. Ma'u mo ha fakamatala lahiange ki he Ngaahi Tu'unga Fakafonua 'i he www.fairwork.gov.au/NES

	Kau ngāue taimi-kakato mo konga-taimi	Kau ngāue fakataimi'
Mālōlō fakata'ú	✓ Mālōlō vahe uike 'e 4 he ta'u (fakahoatatau ki he kau ngāue konga-taimi') + uike 'e 1 ki he kau ngāue sifi 'oku nau 'atā ki ai'	✗
Mālōlō fakataautahá (mālōlō puke pe tauhi)	✓ Mālōlō vahe 'aho 'e 10 he ta'u (fakahoatatau ki he kau ngāue konga-taimi')	✗
Mālōlō tauhi'	✓ Mālōlō ta'e-vahe 'aho 'e 2 ki he tu'unga taki taha 'oku ngofua (kapau 'oku 'ikai ha mālōlō fakatautaha 'oku toe)	✓ Mālōlō ta'e-vahe 'aho 'e 2 ki he tu'unga taki taha 'oku ngofua
Mālōlō manava'ofa	✓ Mālōlō vahe 'aho 'e 2 ki he tu'unga taki taha 'oku ngofua	✓ Mālōlō ta'e-vahe 'aho 'e 2 ki he tu'unga taki taha 'oku ngofua
Mālōlō ki he fakamamahi 'i 'api' mo e fāmili'	✓ Mālōlō ta'e-vahe 'aho 'e 5 'i he mähina 'e 12	✓ Mālōlō ta'e-vahe 'aho 'e 5 'i he mähina 'e 12
Mālōlō ngāue fakakomiuniti' • Ngāue faka-sula	✓ Mālōlō vahe 'aho 'e 10 kau ai e vahe mo e mālōlō ta'e-vahe fakatatau ki he fiema'u	✓ Mālōlō ta'e-vahe fakatatau ki he fiema'u
• Ngāue-'ofa 'i ha ngaahi ngāue 'oku fakahoko fakafokifā 'a hono fokotu'utu'ú	✓ Mālōlō ta'e-vahe fakatatau ki he fiema'u ke kau 'i he ngāue	✓ Mālōlō ta'e-vahe fakatatau ki he fiema'u ke kau 'i he ngāue
Mālōlō ngāue fuoloa	✓ Vahe mālōlō (ko e ngaahi tu'utu'uni ki he lahi mo e 'atā ki ai' 'oku kehekehe pē 'i he ngaahi siteiti' mo e ngaahi vahefonuá)	* 'Oku kehekehe pē 'i he ngaahi siteiti' mo e ngaahi vahefonuá
Mālōlō fakamātu'á 'atā ki ai hili ha ngāue mähina 'e 12	✓ Mālōlō ta'e-vahe mähina 'e 12 – lava 'o fakalōloa 'o a'u ki he mähina 'e 24 'i ha loto ki ai 'a e ngāue'angá	✓ Mālōlō ta'e-vahe mähina 'e 12 ki he ngāue fakataimi' 'oku toutou hokó mo e ngāue fakataimi' 'oku palani' – 'oku lava ke fakalōloa ki he mähina 'e 24 'i ha loto ki ai 'a e ngāue'angá
Lahi taha'o e houa ngāuē	✓ Kau ngāue taimi-kakató - houa 'e 38 he uike + ngaahi houa tñaki atu 'oku fe'unga Kau ngāue konga-taimi' mo fakataimi' - houa 'e 38 pe ko e houa maheni fakauike 'a e toko taha ngāuē (ko fē pē 'oku sī') + ngaahi houa tñaki atu 'oku fe'unga	
Ngaahi 'aho mālōlō	✓ Ko ha 'aho 'oku vahe ka 'oku 'ikai ngāue kapau 'oku ke fa'a ngāue ai. Kapau 'oku kole ke ke ngāue, te ke lava 'o tali 'ikai, kapau 'oku fe'unga ke fai pehē	✓ Ko ha 'aho 'oku 'ikai ngāue ai pea ta'e-vahe. Kapau 'oku kole ke ke ngāue, te ke lava 'o tali 'ikai, kapau 'oku fe'unga ke fai pehē
Fanongonongo 'o e fakangata e ngāuē	✓ Fanongonongo uike 1-5 (pe vahe kae 'ikai fanongonongo) 'o makatu'unga 'i he fuoloa 'i he ngāuē mo e ta'u motu'á	✗
Vahe 'osi mei he ngāuē 'atā ki ai hili ha ngāue mähina 'e 12	✓ Vahe uike 4-16 'o makatu'unga he fuoloa 'i he ngāuē ('oku 'i ai e ngaahi fakataputapai 'oku ngāue'aki)	✗
Liliu mei he kesuoló	✗	✓ Ko e totonu ke hoko ko ha tokotaha ngāue taimi-kakato pe konga-taimi 'i ha ngaahi tūkunga e ni'hi

KO E NGAHI FAKAMATALA MAHU'INGA FEKAU'AKI MO HO'O

OFE'INGOFUÁ

Hili ha'o ngāue mahina 'e 12, te ke lava 'o fai ha tohi **kole ha ngaahi fokotu'utu'u ngaue ofe'ingofua** kapau 'oku ke ta'u 55 pe lahiange, ko ha taha fakahoko tauhi, 'i ai hao tisi'apiliti, fekuki mo ha fakamamahi mei ha mēmipa 'o e fāmili' (pe 'oku ke pou pou'i ha mēmipa 'o e fāmili' pe 'api' 'oku fakamamahi'), pe ko e mātu'a 'a e, pe 'oku ma'u 'a e ngaahi fatonga tauhi 'o, ha ki'i leka ta'u ako pe toe si'iangē. 'Oku kau heni 'a e kau ngāue 'oku nau foki mei ha mālōlō fakamātu'a pe ohi 'oku nau kole ke nau ngāue konga-taimi kae tauhi 'a e ki'i lekā. Kuopau ke tali tohi atu 'a e ngāue'angá 'i loto 'i he 'aho 'e 21. Te nau toki lava pe 'o tali 'ikai 'i ha ngaahi tu'unga fakapisinisi fe'unga.

Te ke toe lava foki mo ho'o ngāue'angá 'o **fealea'aki ha fokotu'utu'u fakafō'ituitui ofe'ingofua**. 'E liliu heni ha ngaahi tu'unga pau 'i he tu'utu'uni-ngāue pe felotoi-fakangāue'angá 'oku ngāue'aki kia koé. Ko e fokotu'utu'u fakafō'ituitui ofe'ingofuá kuopau ko ha fili mo'oni - 'ikai ko ha tu'unga 'o e ngāue - pea kuopau ke ke iku leleiangē ai 'i hono fakakātoá. Ma'u mo ha toe fakamatala 'i he:

www.fairwork.gov.au/flexibility

NA'A KE 'ILO'I'

Te ke lava 'o fokotu'u ha'o My account ta'etotongi ke malu'i ai 'i he feitu'u pē 'e taha 'a e fakamatala ki ho'o ngāue'angá 'i he:

www.fairwork.gov.au/register

Te ke lava 'o ma'u e ngaahi koosi ta'etotongi 'i he opé ke tokoni atu ke kamata ha ngāue fo'ou pe fai ha ngaahi talanoa faingata'a 'i he ngāue, 'alu ki he:

www.fairwork.gov.au/learning

'Oku hanga 'e he **Record My Hours app** 'o 'ai ke vave mo faingofua hono lekooti e ngaahi houa 'oku ke ngāue ai'. 'Oku ta'e totongi 'i he App Store mo e Google Play.

KO HONO FAKANGATA 'A E NGĀUE

'I he ngata ko ia ho'o ngāue, 'oku totonu ke kau 'i ho'o vahe faka'osi' 'a e kotoa ho'o **ngaahi totonu 'oku toé**, hangē ko e vahe, mālōlō fakata'u 'oku te'eki ai to'o mo e mālōlō ngāue fuoloa.

Te ke ala 'atā ki he **fanongonongo 'o e fakangatá**, pe ko e totongi kae 'ikai fanongonongo. Kapau 'oku tuli koe ko ha 'ulungaanga kovi 'oku mamafa, 'oku 'ikai te ke 'atā ki he fanongonongó. Kapau te ke fakafisi, 'e ala fiema'u ke ke fanongonongo ki ho'o ngāue'angá. Ke fakapapau'i pe 'oku fiema'u 'a e fanongonongó pea mo e me'a 'oku totonu ke kau 'i ho'o vahe faka'osi', 'alu ki he:

www.fairwork.gov.au/ending-employment

Kapau 'oku ke pehē ko ho **fakamaloolo'i' na'e 'ikai totonu** pe ta'efakalao, 'oku 'i ai 'a e **'aho fakatohimāhina 'e 21** ke fai ha 'eke 'i he Komisoni Ngāue Totonú. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni mo e ngaahi fakatāto'oku ngāue'aki. Ma'u mo ha fakamatala lahiange 'i he:

www.fairwork.gov.au/termination

KO HAI 'E LAVA 'O TOKONI?

'OMIPATIMENI KI HE NGĀUE TONONÚ

- ngaahi fakamatala mo e fale'i kau ki he vahé mo e ngaahi totonú
- ngaahi me'a-fika ta'etotongi, ngaahi sipinga mo e ngaahi koosi 'i he opé
- tokoni ki hono veteki e ngaahi me'a fakangāue'anga
- fakatoto'oi mo fakahoko e ngaahi lao ki he ngāue'angá 'oku maumau'i'.

www.fairwork.gov.au - 13 13 94

NGAHI MALU'I 'I HE NGĀUE

'Oku 'i ai 'a e ngaahi malu'i 'i he ngāue ki he kau ngāue kotoa pē. 'Oku 'ikai lava ke ngaahi kehe'i koe pe koviange koe'uhi' ko ho'o ma'u pe ngāue'aki ha totonu faka-ngāue'anga, hangē ko'eni', ko e totonu ke kole ha ngaahi fokotu'utu'u ngāue ofe'i-ngofua, to'o ha mālōlō pe fai ha launga pe faka'eke'eke fekau'aki mo ho'o ngāue.

'Oku 'i ai ho'o totonu ke kau 'i ha 'iunioni pe fili ke 'oua 'e kau, pea ke kau 'i ha 'ekitiviti' fakangāue 'oku fakalao pe fili ke 'oua 'e kau.

'Oku ke ma'u foki 'a e ngaahi malu'i 'i he taimi 'oku ke mama'o fakataimi ai mei he ngāue koe'uhi ko e puke pe lavea, fakafaikehekehe, houtamaki mo hoha'asi, fakamālohi, fakafofonga-hala, aleapau kākā, mo e takiekina hulu atu pe mafasia. Ma'u mo ha toe fakamatala 'i he:

www.fairwork.gov.au/protections

FA'U 'O E FELOTOI'

Ko e felotoi fakangāue'angá 'oku alea'i ia 'e he ngāue'angá, kau ngāue mo ha fa'hinga fakafofonga 'o e toko taha ngāue (hangē ko ha 'iunioni). 'Oku ui 'a e ngāue ni ko e "alēlea-ngāue" pea kuopau ke muimui ki he ngaahi tu'utu'uni pau. 'Oku sivi' mo tali 'e he Komisoni ki he Ngāue Totonú 'a e ngaahi felotoi'. Ki ha fakamatala kau ki hono fa'u, liliu, pe fakangata ha felotoi fakangāue'anga, 'alu ki he:

www.fwc.gov.au/agreements

HIKI 'A E PISINISI'

Kapau 'oku hoko ha hiki 'a e pisinisi', 'oku ngata leva ho'o ngāue ma'ae ngāue'anga motu'a. Kapau 'oku fakangāue'i koe 'e he ngāue'anga fo'ou 'i loto 'i he māhina 'e tolu ke ke fai e ngāue tatau (pe fai tatau), 'e ala ngāue'aki 'i he ngaue'anga fo'ou ha ni'hi ho'o ngaahi totonú. 'E ala hoko 'eni kapau, hangē ko'eni', 'oku fakatau atu 'a e pisinisi' pe 'oku 'ave-ki-tu'a 'a e ngāue. Ma'u mo ha fakamatala lahiange 'i he:

www.fairwork.gov.au/transfer-of-business

TONONU KE HŪ

'E lava 'e he kau fakafofonga 'iunioni fakafō'isiale 'oku 'i ai 'enu totonu ke huú, ke nau hū ki he ngāue'angá ke talanoa ki he kau ngāue 'oku 'i ai 'enu totonu ke fakafofonga'VBgt, pe ke fakatoto'oi ha me'a 'oku mahalo'i fekau'aki mo e malu 'i he ngāue'angá pe ko ha ngaahi maumau'i 'o e ngaahi lao 'i he ngāue'angá.

Kuopau ke nau fai ki he ngaahi fiema'u pau, hangē ko hono fanongonongo ki he ngāue'angá, pea lava 'o sivi pe hiki tatau 'a e ngaahi tohi-ngāue pau. 'Oku 'i ai 'a e ngaahi tu'utu'uni fefeka ki he fakapulipuli 'oku ngāue'aki ki he toko taha ma'u ngofuá, 'enu kautahá pea mo ho'o ngāue'angá. Ma'u mo ha fakamatala lahiange 'i he:

www.fwc.gov.au/entry-permits

KOMISONI KI HE NGĀUE TONONÚ

- fanongo ki he ngaahi 'eke 'o e tuli ta'etotonu, fakangata ta'efakalao, houtamaki, fakafaikehekehe'pe 'ngaue fakatautea' 'i he ngāue
- tali, liliu pe fakangata 'a e ngaahi felotoi fakangāue'angá
- 'oatu e ngaahi ngofua hū mo veteki e ngaahi fakakikihi fakangāue'anga.

www.fwc.gov.au - 1300 799 675